

APRÓSÁGOK TÓTH BÉLÁRÓL.

□ Sokan kérdezték már tőlem, hogy miért nem írok Tóth Béláról, aki annyi időt náluk töltöttem és egyike vagyok azoknak a keveseknek, akik utolsó éveikben velük érintkeztek. Nincs talán nap, hogy a családkban ne emlékeznénk rájuk, hiszen bennünket valószínűságot gyermekeikként szerettek; a meghitt, intim körben való emlékezés jobban is illik ahhoz az érzellemhez, mely életük utolsó négy esztendejében hozzájuk fűzött bennünket.

□ Eléggé visszavonultan éltek, ha nem is embergyűlölő módjára, amint azt sokan hitték. Kisszámú barátai közül egyik-másik gyakran felkereste és egyetlen ünnepnap sem telt el, hogy ebédre, vacsorára, vendége ne lett volna. Kedélyes beszélgetés közt multak az órák és meggyőződésem, hogy az Efendi színes értékes társalgása, a Lidó páratlanul kitűnő konyhája mindenkinek feledhetetlen. Eötvös Károly, a vajda, Lampérth Géza, Ligeti Miklós szobrászművész és Justus Jakab dr., a zsidó kórház igazgatófőorvosa fordult meg házánál gyakran az alatt az idő alatt, míg náluk tartózkodtam. Lidó barátnőiként a tavasszal hirtelen elhunyt Keményné Borostyány Irma nagyműveltségű úrnőt és a Kaczér nővéreket ismertem. Efendi a Kaczér Margit énektudásáról, nagy művészetéről mindig elragadtatással szólt. Lux Terka a különösen megbecsült vendégei közé tartozott és több ízben jellemezte így:

□ „Az az asszony, amilyen okos, olyan szép.“

□ Én a tanyáról felkerült kislány mindjárt otthonosan éreztem magam és Budapest utcáin úgy jártam, mintha nem akkor láttam volna először. Efendit ez kellemetlenül lepte meg, mert bánatosan mondta a feleségének:

□ „Máriskó, nincsen már falú. Ez a kislány úgy viselkedik, mintha Londonból jött volna hozzánk.“

□ Bennünket bizonyosan azért szerettek és kényeztettek úgy, mert szükségét érezték a gyermeknek. Valakinek, aki az Abonyi-utca nagy komoly lakásban gondtalanul, derüsen szaladgál és még szombaton délután, a tárcaírás ideje alatt is hangosan kacag, ha bohókás kedve úgy parancsolja. Különben is az írásra Tóthéknál semmi előkészületet sem tettek. Azaz mégis . . . Egy kicsike kis üveg kognak és egy pohár az Efendi íróasztalán. Erre már szüksége volt. Az alkotás tüzét már mesterségesen kellett szítani; orvosa hiába tiltotta el. Efendi kedélyesen szivarozva

sétálta végig a szobákat, mialatt gondolkozott és nagyon könnyen kopogtatta le tárcáit és hasonlíthatatlanul népszerű Esti leveleit. A felesége arra mégis ügyelt, hogy olyankor a közelébe ne tartózkodjunk, nehogy az írott tárca helyett színes szónoklat legyen. Mert Efendi szeretett sokat és színesen beszélni. Az iszonyat borzongása fut végig rajtam, ha arra gondolok, milyen megdöbbentő hűséggel beszélt el az akasztást. Tizenhárom látott összesen.

□ Egyszer Pállik Béla, a néhai kitűnő festő látogatta meg, akinek elhalt nagyjainkról mondott mulatságos apróságokat. Olyan hangosan beszélt és olyan nagyokat nevetett, hogy rengett belé a ház.

□ „Milyen színes, ragyogó előadásod van,“ mondta a festő, „szinte látom a szereplő személyeket és hallani vélem a hangjukat.“

□ „Nekem nincs kedves barátom, hanem ha az apám beszélt el valamit, megesküdtél rá, hogy jelen voltál a történetknél. Én a javát elnevetem, én magam is mulatok rajta.“ Ez önbírálat pedig igazságtalan volt.

□ És bizony, ha mindazokat írásba foglalja amik — a mások mulattatására — csak szóban hangzottak el, anyagi gondokkal talán sohasem küzdenek. De így ezekből is kijutott bőven. Mert Efendi kényelemben szeretett élni; az utolsó években pedig a betegség ugyancsak megcsappantotta munkakedvét. Szegény Lidónak sok bánatot okozott, hogy az úra kevesebbet dolgozik, kevesebbet keres, de azért a megszokott — néha fényűző — kényelméről nem tud lemondani.

□ Az édes apját Efendi rajongó szeretettel emlegette. Egyetlen nap sem múlt el, hogy szóba ne hozta volna. Többnyire esténkint — vacsora után — foglalkozott vele és ilyenkor megtörént, hogy elővette a költeményes könyvét és belőle egyet-mást hangosan felolvasott. Csak a hazafiasakat.

□ „Nem is tudom,“ mondta, „hogy az apámnak miért tartják jobbaknak a szerelmes verseit. Nekem hazafias költeményei sokkal jobban tetszenek.“ Lapozgatott a könyvben és olvasta a címekeket:

□ „Bélámnak . . .“ „Nem olvasom ezt, mert nagyon érzékenyedem.“ És szemében máris könnyek gyűltek. Édes anyját ritkán említette. Egyszer — beszélgetésünkben kifolyólag — az orosz férfidivatot a XVII. században akarta megmutatni színes képben. Nagy, hatalmas könyvet vett elő az egyik szekrényből,

amelynek lapjai közt egy krétarajzot találtam. Fürtös-fejű, gyönyörű fiatal lányt ábrázolt a kép.

□ „Az édes anyám“ sóhajtotta Efendi, míg nézte hosszasan. Ekkor mondta el, hogy husz éves korában látta utóljára és azóta csak levélben érintkeznek.

□ „Legutóbb azt írta, hogy szeretné olvasni a lapot, amelyben dolgozom. De ezt megfogom akadályozni; nem akarom, hogy megtudja, szegény, milyen keserű vagyok . . .“ Efendi szenvedélyes fotografus volt. Lidóról naponta 10—15 képet vett fel. Reggel — kamrakulcsokkal kezében — a rendeleteket osztogató tekintetes asszonyt, majd a délelőtti sétára induló nagyságát; délután a plain paradéban öltözött Tóth Bélánét, azután a macskák közt, az ebédnél, az uzsonnánál . . . Lidó gyakran panaszkodott, hogy amerre csak néz, mindenhol magát látja.

□ És halála után Efendi mégis úgy hitte, hogy az elköltözöttről kevés képe maradt.

□ „Máriskó,“ mondta a feleségének egyszer elborult arccal, „neked valamit sohasem fogok megbocsátani. Te szebb képeket csinálsz, mint én. Ne is tagadd, Máriskóm, látom én ezt és nagyon fáj.“

□ A képeire mindennél kényesebb volt; pedig a sok ezer felvétele közt alig egypár, amelyik igazán sikerült. Lidó hasonlíthatatlanul jobb fotografus volt. Hogy a kodakot mennyire szerette, egy birtokunkban lévő kedves kép is bizonyítja, melyet a legutolsó időben rajzolt. Lidó, aki az úrát anyagiakkal sohasem terhelte, aki minden gondot csak egyedül az ő gyöngé vállán cipelt, egyizben arra figyelmeztette — mikor már heteken át nem dolgozott — hogyha ez így megy tovább, csődött mondanak. Efendi nevetve fordult íróasztalához és pár pillanat múlva kis papiros-szeletre rajzolt képett tett Lidó elé.

□ „Kép a jövőből“, mondá. És három alak látható rajta. Efendi, hátán egy párna, kezében a kodak és a statív. Oly élethű képe ez, hogy aki egyszer látta is, mindjárt felismerheti. Lidó, kezében szintén az ő kis kodákja. A harmadik alak az akkor éppen náluk tartózkodó Bözsi nővérem, aki Efendi megjegyzése szerint nem hagyja a holmiját, hanem a nagy paktáskával szalad a végrehajtó elől.

□ Lidó mosolyogva dorgálta meg:

□ „Ej, ej Efendi, milyen könnyelmű vagy; a kodaknál értékesebb dolgot rem tudnál megmenteni?“

□ Értékesebbet igen, de kedvesebbet nem talált volna . . . Délután három óra lehetett, amikor Efendit ebédutáni alvásában megzavarta egyszer a telefon.

□ „Halló, ki beszél?“

□ „N. N. doktor, akinél egy nagy társaság azon vitatkozik, hogy nagyságos úram miről ír ma Esti levelet?“

□ „A különös véletlen folytán,“ mondta Efendi, „nálam is nagy társaság van és tudni óhajtjuk, kit fog ön ma feleségül venni?“

□ „Az Esti levél éppen ilyen magánügy,“ mondta

azután, mikor a telefontól eljött. És harsányan felkacagott . . .

□ Az talán mindenki előtt ismeretes, hogy a macskákat mennyire kedvelték. A hófehér Maton, a koromfekete Ninno, az öreg Hince — legelső macskájuk, Kiss József költőtől kapták ajándékba — szemükben a báj és kedvesség megtestesülései. Igaz, hogy az öreg Hincét kivéve, nem közönséges macskák. Angorák voltak és gyönyörűek. A híres Matont három éve temettük el a virágos kertben. Mert a macskák nálunk találtak új otthonra és dacára a nagy gondviselésnek, sorban elpusztultak. Az óriási Ninnot vasuti munkások verték agyon. Vadmacskának hitték és addig ütötték, míg kiadta páráját. Ilyen tragikus körülmények közt ment el szegény a tekintetes asszonya és tekintetes úra után . . .

□ Az utolsó nyári utazásuk alkalmával velük voltam Velencében. Leírhatatlanul szerették ezt a bűbajos várost, az olasz szót és Italiát. Családi körben gyakran társalogtak olaszul; e nyelvet én is náluk tanultam meg. Egy album őrzi a velencei felvételeket. Efendi és Lidó számos helyen. Ott kezdett jegyzeteket csinálni tervezett nagyobb szabású művéhez. Egy könyvről volt szó, mely a mi irodalmunkban az olasz „L'idioma gentile“ helyét foglalta volna el. Címe: „A nemes magyar nyelv.“ Milyen rajongással fogott hozzá! Milyen szeretettel hordta volna össze mindazt, ami nemes, mindazt, ami szép, mindazt, ami különös a mi ékesen szóló nyelvünkben. Beöthy Zsoltnak is említést tett róla, aki akkor szintén Velencében üdült.

□ Ez a mű hiányzik a mi irodalmunkból. Vajjon ki hivatott rá, hogy valóra váltsa a Tóth Béla tervét? Én mindig Kenedi Gézára gondolok. „Okoskodás“ címmel tavaly egy tárcát olvastam tőle és megesküszöm rá, hogy sok ezren tanultunk belőle. A magyar nyelvnek ez az egy tárca többet használt, mint sok szigorúan nyelvtudományos könyv.

□ Vajjon hová lettek a velencei jegyzetek? . . .

□ Efendivel utóljára a Lidó temetésén találkoztam. Milyen szánalmas volt az összetört ember! Aki a felesége nélkül jómagával is tehetetlen volt. Míg a pap beszentelte a halottat, a koporsónál állt. Az egész kis alak remegett és nagy, kopasz feje a vállára esett. Ha a halottak látnának, szegény Lidó kétszer halt volna meg. Mikor a gyászkocsi a Tóth Kálmán sírja mellett haladt, Efendi zokogva mondá: „Most viszik apám, azt, akit nálad is jobban szeretek!“

□ A legszomorúbb temetés után Ligeti szobrászművész a gyászolókat meghívta Stefánia-úti villájába, hogy szegény Efendi ne térjen vissza mindjárt oda, hol Lidója még egy óra előtt is kiterítve volt. Ott mondta, tördelte, nyögte e szavakat:

□ „Még egy pár rettenetes hónap és megyek utána én is.“

□ E jóslatszerű kijelentése be is következett. Kínos volt nézni a szegény vergődő embert, amint sírt és

jajgatott. A zsebéből egy kis papirosba gondosan becsomagolt apróságot vett elő. Kibontotta. Kétarany inggomb volt és elmondta az eredetét.

□ „Születésnapomra vette a jó lélek; azt mondta, hogy nem méltó hozzám a réz inggomb és különben is megfogja az ingemet.“ Tenyerére tette a gombokat és hosszasan nézte.

□ „Éppen olyanok ezek is, mint azok voltak; csak finomak, mint az ő lelke,“ mondta elcsukló hangon.

□ „És ami a legmegindítóbb az egészben,“ folytatta azután, „hogy később azokat a réz inggombokat ő használta.“

□ „Neki jó volt a réz is, nekem aranyakat vett... Ez jellemzi az én Máriámat.“ És hangja sírásba fült.

□ „Nem is hiszem, hogy meghalt. Minden percben várom, kinyílik a műterem ajtaja és közénk jön nevetve, pirosan. Sohasem fogok a múlt időben beszélni róla.“ Azután a síremlékről szólt.

□ „Ön jól ismeri, mester, ön fogja mintázni.“

□ „Fehér márványból,“ mondta Ligeti.

□ „Nem, nem,“ tiltakozott Efendi, „Karsztból. Közönséges terméskőből. Egyszerű ő is, az emléke is az legyen.“ És az apjának egyik gyönyörű strófáját akarta rávésetni a kőre:

„Ha haragom volt, csillapítád,
Ha örömöm volt, azt növelted,

Bátorságomban mérsékeltél,
Bíztattál csüggedésem mellett;
Erényimről nagyítva szóltál,
Hibámat meg mindig mentéd.
Barátnál hübb, anyánál jobb, és
Mint a nőtestvér olyan gyengéd.“

□ Ez a Lidó lelkének tükre. Neki emléket állítani volt legutolsó óhaja; és kegyeletes dolgot cselekedett Radó Antal, a kiváló költő, amikor — annak idején — a közönséget felszólította, hogy a Tóth Béla síremlékére szánt fillérekből a Lidó emlékére is juttasson. Mert akik Tóthékat közelebről ismerték, csak azok tudhatják, hogy Efendinek Lidó mi volt. Ha Efendiről szól valaki, Lidóról is szólni kell. Ha Tóth Bélának emléket állítanak, a Lidó sírja sem maradhat jeltelen. Úgy tudom, hogy az egybegyűlt összeg — az adakozók óhaja szerint — majdnem egyforma arányban illette Lidót is; hogy róla mégis megfeledeztek, kegyeletsértés Tóth Bélával szemben...

□ Milyen végzetszerű is az, hogy a sok derűs óra emléket az egyetlen fájó pillanat uralja, amikor az Efendi tenyerén megremeg a két arany inggomb, miközben ezeket mondja:

□ „Neki jó volt a réz is, nekem aranyakat vett... Ez jellemzi az én Máriámat.“

BÁRTFAI SZABÓ ARANYOS.

A kilátón.

Szólónkben van egy új kilátónk,
Nagyon szeretjük azt a kis helyet,
Végiglátunk onnan az úton,
Mely kigyózva a vasúthoz vezet.

Azon a kis barázda-úton
Úgy lélekben sokat sétálgatunk:
Azon szokott megjönni olykor,
Hazajáróban, a mi nagy fiúnk.

Vonat jöttén egynék a sokból
Képzelmünk mindig őt rajzolja ki,
S mindig nézzük — úgy féltitokban —
Ugyan nem jön-e véle valaki?

E valakit mi egyre várjuk,
Üres közöttünk régen a helye,
S bár so'se láttuk, jól ismerjük,
Olyan sokat foglalkozunk vele.

Hogy szőke lesz-e, barna lesz-e,
S hintón jön-e vagy szepegvé gyalog:
Csak a jó Isten tudja azt és
A neki számot tartó angyalok.

Mi azt tudjuk csak, hogy azontúl
A sok virágunk mind rá bólogat,
S ha megelégszik tenyerünkkel,
Ezen a hintón utazhat sokat.

Addig is a virágainkból
Naponta összeillegetjük őt
Nagy elvi harcban állva főkép
Bogár-e vagy kökény-szeme előtt.

S tudom, ha a kis békebontó
Majd egy harmad-szín szemmel közeleg:
Egy „úgy-e mondtam“-mal borúlnak
Nyakába az elvi ellenfelek...

Így évelődünk a kilátón,
De már le is száll im az alkonjat,
S vígan lengő kék füstszalaggal
Amott köszönt be megint a vonat.

Kiönt egy nagy feketeséget,
Szétfutnak abból fürge úterek, —
A mi útunkra nem jutott ma,
Megint nem jött meg az a rossz gyerek!

S korholjuk őt súlyos szavakkal,
Pedig, ki tudja, hátha valahol
Van egy leányos szép kilátó
S valaki abból lopva kihajol.

Rőfös léptekkel nagy szendén a lurkó
Most tán ép annak útját járja ki
S ott „jó gyerek“-nek, ennek-annak mondja
Két más öreg, no meg egy valaki.

Szavay Gyula.